

4.7.2022

EOAK/3559/2022

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Juha Haapamäki

LAUSUNTO LUONNOKSESTA HALLITUKSEN ESITYKSEKSI, JOKA KOSKEE POLIISIN ANTAMAN VIRKA-AVUN MAKSULLISUUTTA

Sisäministeriö on pyytänyt lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi, joka koskee poliisin antaman virka-avun maksullisuutta. Säädösvalmisteluhankkeen tavoitteena on ollut, että poliisi antaisi maksuttomasti virka-apua sosiaalihuollon viranomaiselle, joka toimii lastensuojelutehtävissä ja sosiaalipäivystyksen tehtävissä. Lisäksi tavoitteena on ollut laatia ehdotus laintasoisesta sääntelystä poliisin antaman virka-avun kustannusten korvaamisesta eli virka-avun maksullisuudesta ja maksujen yleisistä perusteista sekä poikkeuksista virka-avun maksullisuuteen. Tavoitteena on ollut myös pysyttää poliisin suoritteiden maksullisuudesta annetussa sisäministeriön asetuksessa (jäljempänä maksuasetus, 1191/2021) säädetyt virka-apuasiat jatkossakin maksuttomina.

Esitän lausuntonani seuraavaa.

Poliisilaissa ei säädetä poliisin antaman virka-avun maksullisuudesta tai maksuttomuudesta. Ainoa virka-avun kustannusten korvaamiseen liittyvä lainsäätös on luonnoksen mukaan laki eräiden poliisin virka-apukustannusten korvaamisesta (259/1956), jota esitetään vanhentuneena ja tulkinnanvaraisena kumottavaksi.

Tältä osin totean, että eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 6 §:n mukaan oikeusasiamiehellä on oikeus saada viranomaisilta maksutta tarpeelliseksi katsomaansa virka-apua. Vastaavasti on virka-avun maksuttomuudesta säädetty laissa valtioneuvoston oikeuskanslerista. Nämä säännökset koskevat luonnollisesti myös poliisin antamaa virka-apua.

Kuten luonnoksessa todetaan, valtion virastojen ja laitosten maksullista toimintaa sääntelevä yleislaki on valtion maksuperustelaki (jäljempänä maksuperustelaki, 150/1992), jonka lisäksi maksullista toimintaa säätelevät erityislait. Maksuperustelaisissa säädetään valtion viranomaisten suoritteiden maksullisuudesta ja suoritteista perittävien maksujen suuruuden yleisistä perusteista ja maksujen muista perusteista.

Virka-avun maksullisuudesta säädetään edellä mainitussa sisäministeriön antamassa maksuasetuksessa. Nykyisen maksuasetuksen mukaan maksuperustelain 6 §:n 1 momentissa tarkoitettuja maksullisia julkisoikeudellisia suoritteita, joista poliisi perii omakustannusarvon mukaan määrätyn maksun, ovat muun ohella virka-apu luonnollisille ja oikeushenkilöille sekä poliisihallinnon ulkopuolisille viran-omaisille, lukuun ottamatta ulosottoasioita, rangaistuksen täytäntöönpanoa koskevia asioita, virka-apua Puolustusvoimille ja siviilipalveluslain (1446/2007) 103 §:ssä, mielenterveyslain (1116/1990) 31 §:ssä sekä työtapaturma ja ammattitautilain (459/2015) 253 ja 254 §:ssä tarkoitettua virka-apua.

Maksuasetuksen 6 §:ssä työn omakustannushinta on 76 euroa tunnilta ja moottorikäyttöisen ajoneuvon/vesikulkuneuvon käyttö 28 euroa tunnilta.

Tuo maksuasetus on annettu maksuperustelain 8 §:n (ja arpajaislain 46 §:n) nojalla. Jatkovalmistelussa tulisikin avata, mihin perustuu luonnoksessa (s.12) esitetty siitä, että ”virka-apu on lakisääteistä viranomais toimintaa, johon maksuperustelakia ei yleisen tulkinnan mukaan sovelleta.”

Pidän sinänsä hyvänä sitä lähtökohtaa, että virka-avun maksullisuudesta/maksuttomuudesta säädetään lailla. Ehdotettu poliisilain 9 luvun 1 §, jossa säädetään tilanteista, joissa maksu voidaan jättää perimättä (”jos se on perusteltua sosiaalisista, taloudellisista tai muista näihin verrattavista henkilökohtaisista syistä”) on kuitenkin tulkinnallisesti hyvin avoin. Säännöksen soveltamiskäytännön yhtenäisyys ja tätä kautta yhdenvertaisuus voivatkin vaarantua. Perusteluissa näitä maksuttomuuden kriteerejä ei ole juuri avattu; esimerkkeinä on mainittu läheisväkivallan uhri, jos väkivallan uhka on ilmeinen tai ikäänäytynyt toimentulovaikeuksissa oleva henkilö. Ensin mainitun osalta voi tulla jo ongelmaksi rajanveto siihen, onko ylipäättäen kyse virka-avusta vai poliisilain 1 luvun 1 §:n mukaisen poliisin perustehtävän hoitamisesta. Joka tapauksessa yhtenäisen soveltamiskäytännön varmistamiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota.

Pidän myös tärkeänä, että virka-avun pyytäjälle selvästi etukäteen ilmoitetaan maksullisuudesta. Tämä toteutunee, jos noudatetaan maksuasetuksen 11 §:ää (”maksu hakemuksen käsittelystä peritään hakemusta jätettäessä etukäteen”) – tällä tarkoitettaneen maksua itse virka-apusuoritteesta, eikä virka-apuhakemuksen käsittelystä erikseen ymmärtääkseni veloiteta. Tosin ei voine aina olla etukäteen tiedossa, kuinka kauan virka-aputehtävän hoitaminen kestää, mutta vähintään edellä kerrotut maksun määräytymisen perusteet tulisi saattaa virka-avun pyytäjän tietoon.

Mitä tulee viranomaisille annettavaan virka-apuun, niin katson, että luonnoksen liitelaisissa 2 (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista) mainituissa tilanteissa maksuttomuus on hyvin perusteltua, jotta haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden tarvitsema apu voidaan tälläkin tavoin varmistaa.

Muutoin olisi nähdäkseni tarpeellista perustella sitä, millä perusteella on valittu juuri luonnoksen liitelaisissa 3-13 mainitut virka-avut maksuttomiksi - eli käytännössä, mikä on ollut peruste säätää ne jo maksuasetuksessa maksuttomiksi. Herää kysymys, olisiko mahdollisesti joitain muita viranomaisia, joille annettava virka-apu olisi syytä säätää maksuttomaksi. Viittaan tässä jo edellä toteamaani oikeusasiamiehestä ja oikeuskanslerista, joiden osalta asiasta toki on jo selkeästi säädetty.

Poliisilain 9 luvun 10 §:n asetuksenantovaltuutta koskevaan säännökseen ehdotetun uuden 12-kohdan mukaan sisäministeriön asetuksella voidaan säätää tarkemmin ”maksusta, joka peritään virka-avun pyytäjältä”. Mielestäni valtuutussäännös on liian avoin. Se, että asetuksella säädettäisiin ”teknisluonteisia maksuun liittyviä asioita”, ilmenee vain säätämisperusteluista. Mielestäni rajauksen tulisi käydä ilmi asetuksen tekstistä ja perusteluissa olisi kuvattava, mitä teknisluonteisilla asioilla tarkoitetaan.